

1946 BELEDİYE SEÇİMLERİ VE BASIN

Yasin KAYIŞ*

Özet

Türkiye hem dış hem de iç siyasi gelişmelerin etkisiyle 1945 yılında çok partili sisteme geçmiştir. 22 yıldır tek parti olarak iktidarını sürdüren CHP başlangıçta, meşru iradeye dayandığını ispatlamak amacıyla, kurulan muhalefet partilerine sempatiyle yaklaşmıştır. Ancak, karşısında ciddi bir muhalefetin oluştuğunu kısa sürede fark etmiş, buna bağlı olarak da paniğe kapılmıştır. İktidarını kaybetme korkusuna kapılan CHP bir yandan muhalefete baskılar yapmaya başlamış, diğer yandan da baskın seçimler yoluyla yeni bir iktidar döneminin yollarını aramaya başlamıştır. Bu amaçla 1946 Eylülü'nde yapılması gereken belediye seçimleri 1946 Mayıs'ına; 1947 Martın'da yapılması gereken milletvekili genel seçimi de 1946 Temmuzu'na alınmıştır. Baskın seçimler hem muhalefet partilerinin hem de kamuoyunun protestolarına yol açmış, böylece 1946 seçimleri Türk siyasi tarihinin en tartışmalı seçimlerinden biri olmuştur. Bu süreçte basın da önemli bir rol oynamış, bazı gazeteler doğrudan iktidarın propagandasını yaparken bazıları da muhalefetin sözcülüğünü üstlenmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Seçim, Basın, İktidar, Muhalefet, Demokrasi, Çok Partili Sistem.

MUNICIPALITY ELECTIONS OF 1946 AND THE PRESS

Abstract

Turkey has passed the multiparty system in 1945 efficient of foreign and local politics improvements. CHP that kept on as a government party for 22 years before passing multiparty system, came close with sympathy to opposition parties, via to prove depending it's legal will. By the way CHP realised and panicked that the powerful and stronger opposition party had occurred in a short time. CHP has seized with of losing government power and started to keep opposite parties down. On the other hand CHP looked for a power term via dominant election. For this reason the municipal elections was advanced the date in May 1946 from September of 1946 and parliamentary elections was advanced the date in July 1946 from March 1947. Dominant elections was caused to protest of public opinions and opposite parties. By the way elections of 1946 have become one of the most polemic election in modern Turkish history. In this process, press had a very important role. Some journals made propaganda of CHP the government party, some of them supported opposition.

Key Words: Election, Press, Government, Opposition, Democracy, Multiparty System.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (yasinkayis@hotmail.com).

1. Türkiye'nin Çok Partili Yaşama Geçişi ve Basın

Türkiye'de 1945 yılına kadar bir "ideal" olmanın ötesine geçemeyen çok partili yaşama geçiş, ancak II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşebildi. Bunda hem dış hem de iç siyasi gelişmelerin etkisi söz konusuydu.

1.1. Dış Siyasi Durum

Savaş sonrası oluşan durumda, Türkiye'nin çok partili yaşama geçişini tetikleyen iki temel dış etken vardı. Bunlardan birincisi II. Dünya Savaşı sırasında temelleri atılan "Birleşmiş Milletler Teşkilatı"nın, savaşın son günlerinde resmen hayata geçmesiydi. Totaliter rejimlere karşı "Demokrasi Cephesi"nin zaferini ilan eden bu teşkilatta, Türkiye de "kurucu üye" sıfatıyla yer almış, diğer katılımcılar gibi demokratik ilkelere bağlı kalacağına söz vermişti. Savaş sırasında totaliter güçlere savaş açmakta çekingen kalmış olan Türkiye'de; düşünce, vicdan, örgütlenme özgürlüklerinin kısıtlanmasına ve tek partili düzenin sürmesine artık hiç kimse hoşgörüyü bakamazdı¹. Artık, dünyada iki savaş arası dönemdeki gibi tek partili yönetimler değil, demokrasi rüzgârları hâkimdi.

Türkiye'deki demokratik adımı tetikleyen ikinci dış etken ise, II. Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye ve dünya üzerinde ortaya çıkan "Sovyet Tehdidi" idi. Savaş sonrasında Avrupa merkezli uluslararası politika anlayışı kaybolmuş, iki büyük güç, Sovyetler Birliği ve A.B.D, uluslararası arenada öne çıkmışlardı². A.B.D. Monroe Doktrini'ne dönmeye hazırlanırken, Sovyetler; Avrupa, Ortadoğu ve Uzakdoğu yönlerinde yayılma çabasına girmişti. Bu süreçte Türkiye'yle arasındaki saldırmazlık anlaşmasını fesheden Sovyetler Birliği, Boğazlarda ve Karadeniz Bölgesi'nde Türkiye'nin egemenlik haklarıyla bağdaşmayacak taleplerde bulunmuştu. 1945-46 yıllarında Sovyet tehdidini yoğun olarak hisseden Türkiye, yeni oluşmaya başlayan "Batı Bloğu"yla arasını iyi tutmak, böylece Sovyetler'e karşı bir denge oluşturabilmek çabasındaydı. Buna bağlı olarak, Türkiye demokratik adımlarla batının sempatisini kazanma çabasına girdi.

1.2. İç Siyasi Durum

Her ne kadar bu gelişmelerin çok partili yaşama geçişi hızlandırdığı kabul edilebilirse de dış siyasi gelişmelerin tek başına yeterli sebep oluşturduğunu söylemek mümkün görünmemektedir³. Bu noktada, ülkenin savaş sonrasındaki iç dinamikleri ile özellikle İsmet İnönü'nün bireysel tavrının önemli etkenler olduğunu teslim etmek gerekir. 1945 yılında, 22 yıldan beri süren bir tek parti iktidarı söz konusuydu. Bu süre içinde Cumhuriyet Halk Partisi, devlet mekanizmasıyla özdeş hale gelmişti. Merkez ve taşradaki idare amirlerinden memurlara, muhtarlar kadar pek

1 Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, I, 1.baskı, İmge yay., İstanbul, 1995, s.393.

2 Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Yurt yay., Ankara, 1986, s.380.

3 Bu konuda bkz. Cemil Koçak, *a.g.e.*, s.387; Çetin Yetkin dış gelişmelerin ağırlığına daha fazla yer vermektedir: Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*, 1.baskı, Altın Kitaplar yay., [ş.y.], 1983.

çok kamu görevlisi CHP'nin üyesiydi. Parti başkanı aynı zamanda cumhurbaşkanı idi. Adeta CHP demek devlet, devlet demek de CHP demekti.

II. Dünya Savaşı'nı tek parti otoriterliği altında fiilen katılmadan atlatan Türkiye, savaş sırasında pek çok sıkıntılara katlanmak zorunda kalmış, bu sıkıntılar savaş sonrası döneme de uzanmıştı. Genel bir hoşnutsuzluk havası ülkeye hâkimdi. Enflasyon % 500-600 civarındaydı⁴. Bir türlü hafifletilemeyen geçim sıkıntısı özellikle maaşlı kesimleri eziyordu⁵. Savaş sırasında bazı illerde ilan edilmiş olan sıkıyönetim hala sürüyordu. Kırsal kesimdeki hoşnutsuzluğa bir de okul yapma yükümlülüğü eklenmişti. İlköğretim seferberliğiyle okul yapmaya zorlanan köylüler, kaymakamlar ve valiler tarafından sıkıştırılıyor, köylerden Ankara'ya doğru bir muhalefet rüzgârı esiyordu⁶.

İşte böyle sıkıntılı bir ortamda, İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945'te gençlere hitap ederken söylediği sözler, ülkede yeni bir açılımın habercisi oldu. İnönü bayram nutkunda rejimin demokratikleşeceğini ve savaş dönemi tedbirlerinin gevşetileceğini söylüyordu⁷. Nutuk doğal olarak gazetelerin hemen dikkatini çekmiş ve bu tarihten sonra gazetelerde yoğun bir şekilde rejim ve yeni partiler hakkında yazılar çıkmaya başlamıştı⁸.

İnönü'nün çok partili sisteme geçişe yönelik mesajının basında tartışıldığı günlerde, meclis gündemine gelen Toprak Kanunu, ileride Demokrat Parti'yi kuracak olan kadrodan gelen bir muhalefetle karşılaştı⁹. Aynı günlerde Saraçoğlu kabinesine güvenoyu da vermeyen bu kadronun CHP'yle yollarının ayrılması "*Dörtlülük Takrir*" adı verilen önergeyle gerçekleşti. Dörtlülük Takrir'in ardından saflar hızlı bir biçimde belirmeye başladı. Türkiye koşar adımlarla çok partili hayata geçiyordu¹⁰. Bu toz du-man arasında, kurulan ilk muhalefet partisi Milli Kalkınma Partisi(MKP) oldu¹¹.

1945 sonbaharında kulislerde; Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü'nün de yeni bir parti kuracakları konuşuluyordu. İnönü, 1 Kasım 1945'teki meclis yasama yılı açış konuşmasıyla bir adım daha atarak "*ciddi*" bir muhalefet partisi kurulması sürecini hızlandırdı. İnönü konuşmasında, demokratik hayata geçiş için yapılması gerekenleri sıralıyor ve Demokrat Parti'yi kuracak kadroya adeta "*Ne duruyorsunuz?*" diyordu. İnönü meclis konuşmasında yol haritasını şöyle belirliyordu: Tartışılan Basın Kanunu gözden geçirilecek; Cemiyetler Kanunu ve Ceza Kanunu yumuşatılarak partiler kurulmasına, toplanma ve güvenlik haklarına engel

4 *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1945.

5 Falih Rifki Atay, "Seçim Yenileme Kararı", *Ulus*, 11 Haziran 1946.

6 Can Dündar, *Köy Enstitüleri*, İmge yay., 3.baskı, Ankara, 2002, s.s.66-67.

7 Konuşma metni için bkz. *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1945.

8 Örnek olarak bkz. Nadir Nadi, "Halk İdaresinde İleri Bir Adım", *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1945; Nadir Nadi, "Türk Halkçılığında Gelişme Yolu", *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1945; Orhan Seyfi Orhon, "İkinci Parti", *Tasvir*, 12 Haziran 1945.

9 *Tasvir*, 17 Mayıs 1945; Bu kanunun siyasal sonuçlarının ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Erdal İnce, "Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/13 (2006/Güz), 2008, s.s.59-78.

10 Söz konusu dönemdeki siyasal gelişmeler ve muhalefetin doğuşu hakkında bkz: Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş*, T.C. Kültür Bakanlığı yay., 2. baskı, Ankara, 2001, s.s.31-65.

11 Milli Kalkınma Partisi için bkz. Ercan Haytoğlu, *Milli Kalkınma Partisi ve Siyasal Hayatı*, D.E.Ü. A.İ.İ.T.E. yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir, 1990; Bu süreçte kurulan diğer muhalefet partileri, programları ve etkinlikleri için bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler (1859-1952)*, Arba yay., 2. baskı, İstanbul, 1995, s.s.693-709.

oluşturabilecek hükümler ayıklanacak; bunlar tamamlandıktan sonra da “bir buçuk sene” sonra tek dereceli seçimler yapılacaktır¹².

Bu konuşmadan kısa bir süre sonra 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti kurulacak ve 1946 yılında çok partili yaşamın ilk fırtınası kopacaktı. Bu fırtınanın sebepleri; seçimlerin ani olarak öne alınması, muhalefetin protestoları, devlet ve parti bütünleşmesi ile İnönü’nün 1 Kasım 1945’teki meclis açış konuşmasındaki vaatlerin yerine getirilmemesi olacaktı.

1.3. Basının Durumu

Savaş sırasında birçok alanda olduğu gibi basında da hükümet otoritesi egemendi. Basın Kanunu’nun 50. maddesiyle gazete kapatma yetkisi hükümetin elinde bulunduruluyor, hangi haberin kaç puntoyla yazılacağına dahi karışılıyordu¹³.

Ne var ki bu tavır San Francisco konferansı öncesinde yumuşadı. Konferans öncesinde; 1944 sonbaharında kapatılmış olan Tan, Vatan ve Tasvir Efkâr gazetelerine yeniden yayınlanma izni verildi¹⁴. Dünyada ve Türkiye’de esen rüzgârlara bağlı olarak gazetelerin haber içerikleri de yavaş yavaş değişmeye başladı. Basında artık en önemli gündem maddelerini demokratikleşme, çok partili hayata geçiş, dış politik gelişmeler ve seçimler oluşturuyordu.

Henüz savaşın bitmediği ancak sonucunun belli olduğu bir tarihte Tasvir gazetesi Basın Kanunu’nda yapılacak değişiklikte milletvekillerinin göz önünde bulundurması gereken hususlar hakkında görüşlerini belirtiyordu¹⁵. Haziran ayının sonlarında ise hemen hemen bütün İstanbul basını Basın Kanunu’nun değiştirilmesi gerektiğini belirten yazılar yazıyorlardı¹⁶. Tartışmaların yoğunluğu ise hükümete gazete kapatma yetkisi veren 50. maddeydi.

Demokratik ortam çok sesliliği beraberinde getirmişti. 1945 yazından itibaren siyasi gelişmeler konusundaki Ulus ve Vatan gazeteleri arasında başlayan tartışmalar daha sonra diğer yayın organlarında da sızdı¹⁷. Gazeteler birbirlerine karşı sert çıkışlarda bulunuyorlar, köşe yazarları sütunlarında uzun tartışmalara giriyorlardı.

Bu süreçte özellikle Tan ve Vatan gazeteleri muhalif tavırlarıyla dikkat çekmeye başlamıştı. Öyle ki Başbakan Şükrü Saraçoğlu 5 Eylül 1945’te yaptığı bir basın toplantısında bu iki gazetenin “Hürriyet isteriz, demokrasi isteriz, bunları süratle vermezseniz, yabancı devletler zorla bunu size verdireceklerdir” tarzındaki tehditlerinden şikâyet ediyordu¹⁸.

12 Konuşma metni için bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, 1 Kasım 1945, VII. Dönem, Toplantı:3, Birinci Oturum, s.s.3-9; *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1945.

13 Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları (1944-1973)- Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Bilgi yay., 4.baskı, Ankara, 1998, s.s.21-22.

14 Cemil Koçak, *a.g.e.*, s.382.

15 *Tasvir*, 28 Nisan 1945.

16 Ömer Zeki Danış, “Dünya Çapında Basın Hürriyeti”, *Tasvir*, 27 Haziran 1945.

17 Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, 1.baskı, İletişim yay., İstanbul, 1992, s.68; Bu tartışmalara örnek olarak bkz. Peyami Safa, “Demokrasi ve Bizim Arkadaşlar”, *Tasvir*, 12 Haziran 1945; Yavuz Abadan, “Rejim ve Hürriyetimizin Korunması”, *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1945; Reşad Şemseddin Sirer, “Cumhuriyet Halk Partisi Nedir, Ne Değildir?”, *Cumhuriyet*, 14, 16 Eylül 1945; Yavuz Abadan, “Bizde Demokrasi ve Hürriyet”, *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1945.

18 *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1945.

Akşam, Cumhuriyet, Son Posta, Son Telgraf, Tan, Tanin, Tasvir, Ulus, Vakit, Vatan, Yeni Sabah, ülke gündemini belirleyen başlıca gazetelerdi. Cumhuriyet'in başyazarlığını Yunus Nadi, Tanin'in başyazarlığını Hüseyin Cahit Yalçın, Tasvir'in başyazarlığını Ziyad Ebüzziya, Ulus'un başyazarlığını Falih Rıfki Atay, Vatan'ın başyazarlığını da Ahmet Emin Yalman yapıyordu. Tan gazetesinde Zekeriya ve Sabiha Sertel yazıyorlardı. 1946 yılının ilk aylarına kadar Tasvir'de yazan Peyami Safa ise daha sonra Vakit'te yazmaya başlamıştır.

Çok partili hayata geçip seçim ortamına girilince Ulus, Vakit, Akşam, Tanin CHP'nin; Vatan, Tasvir, Yeni Sabah da muhalefetin sözcülüğünü üstlendiler. Cumhuriyet gazetesi ise nispeten tarafsızlığını koruyabilmiş, iki güçlü rakip parti hakkında da haber ve yorumlara geniş yer vermiştir. Parti sözcülüğünü üstlenen gazeteler ise savundukları partilerle ilgili haber ve yorumlara geniş yer ayırmış, karşıt gördükleri partiler ve yöneticileri için karalama ve olumsuz yönleri ön plana çıkarma için özel çaba sarf etmişlerdir.

1941'de Türkiye'de günlük toplam tirajları 60 bini bulan 113 gazete vardı. En yüksek tiraj 20 binin üstündeydi. Ayrıca 227 dergi çıkıyordu. 1946'da birdenbire günlük tirajları 100 bine yaklaşan 202 gazete ile 302 dergi belirdi. 1946'da bin kişiye düşen gazete oranı ise 5.2 idi¹⁹.

II. Dünya Savaşı'nın sonlarında bile İsmet İnönü için hala coşkuyla kullanıldığı gözlemlenen "*Milli Şef*" sıfatı muhalif gazetelerin sayfalarında giderek azalmış, 1946'nın başlarından itibaren ise genellikle Anadolu Ajansı kaynaklı haberlerde ve CHP yanlısı gazetelerde kullanılır olmuştur.

1945'in son günlerinde yaşanan bir olay, dönemin siyasi atmosferini yansıtmaları açısından önemlidir. Demokrasi tartışmalarının arttığı ve Sovyetler Birliği'yle olan gerginliklerin fazla olduğu günlerde, sol görüşleriyle tanınan ve Sovyetler Birliği ile daha yakın ilişkiler kurulması gerektiğini savunan Zekeriya ve Sabiha Sertel'in yazdıkları Tan ve Yeni Dünya, ayrıca Sabahattin Ali ve Cami Baykurt'un çıkardığı La Turquie gazetesi ve Görüşler dergisinin matbaaları ile iki kitabevi 4 Aralık günü üniversite öğrencilerinin yaptığı gösteriler sırasında tahrip edildi²⁰. Serteller sık sık Peyami Safa, Nadir Nadi, Falih Rıfki Atay ve Ahmet Emin Yalman'la tartışmalara giriyorlardı. Olay öncesinde Tanin gazetesinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın "*Kalkın Ey Ehli Vatan*" adlı yazısı yayınlanmış, Tan gazetesi komünistlikle suçlanmış ve halk matbaayı yıkmaya çağırılmıştı. Olay sonrasında ise Serteller ve Cami Baykurt tutuklandılar ancak yargılamaların sonunda Yargıtay kararıyla beraat ettiler²¹.

"*Tan Olayı*" o günlerin Türkiye'sinde basın özgürlüğünün sınırlarını göstermesi açısından önemlidir. Sovyetlerin Türkiye'den toprak talebinde bulunduğu günlerde "*komünizmi çagrıştırarak yayınlar*" yapılamayacaktır.

19 Orhan Koloğlu, *a.g.e.*, s.s.70-71.

20 Cumhuriyet, 5 Aralık 1945; Zekeriya Sertel bu olayın hükümet destekli olduğunu savunmaktadır. M. Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım (1905-1950)*, İstanbul, 1968, s.s.268-271; Tevfik Çavdar, *a.g.e.*, s.393.

21 Zekeriya Sertel Olayın CHP tarafından düzenlenmiş bir komplo olduğunu savunmaktadır: M.Zekeriya Sertel, *a.g.e.*, s.s.271-272; Çetin Yetkin de bu yargıya katılmaktadır: Çetin Yetkin, *a.g.e.*, 1.baskı, Altın Kitaplar yay., 1983; Ayrıca bkz. Metin Toker, *a.g.e.*, s.51, 79-80; Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adım Veren Başbakan Adnan Menderes*, Mayataş yay., İstanbul, 1971, s.112; Tanin, 6 Ocak 1946; Tasvir, 15 Mayıs 1946.

2. Belediye Seçimleri Öncesinde Siyasi Gelişmeler

2.1. Belediye Seçimlerinin Öne Alınması ve Tepkiler

Savaş sonrası ülkenin içinde bulunduğu durum, iç ve dış koşullar “ülke-deki iktidarın meşru iradeye dayandığının gösterilmesi” ihtiyacını doğurmuştu. Buna bağlı olarak, muhalif partilerin kurulması başlangıçta CHP tarafından memnuniyetle karşılandı. Özellikle DP kurucularının, CHP üyesi iken yaptıkları muhalefete gösterilen tepki, ayrı bir parti kuracakları anlaşıldıktan sonra yumuşadı. Bayar, İnönü’yü konutunda ziyaret ediyor, İnönü Bayar’ı yemeğe alkoyuyordu. DP’nin kurulmasından sonraki aylarda CHP yönetimindeki radyonun ve resmi ajansın, DP kurucu heyetlerin kuruluşları hakkında haberler vermesi de bu doğrultuda açık bir destekti²².

Ancak bir de madalyonun öbür yüzü vardı. Öbür yüzde ise CHP’nin içindeki tek parti zihniyeti vardı. Bu zihniyet bürokraside bütün kuvvetiyle devam ediyordu. İnönü’nün yakın çevresinde dahi bu denemeyi ilk fırsatta boğmak arzusunu taşıyanlar vardı²³. Bazı yerlerde valiler, kaymakamlar birtakım usulsüz müdahaleler, baskı ve tehditlerle muhalefetin özellikle de DP’nin örgütlenmesini engellemeye çalışıyorlardı²⁴.

CHP’nin, ciddiye aldığı tek muhalefet partisi olan DP’ye karşı yumuşak tutumu fazla uzun sürmedi. CHP, karşısında “... Şakaya gelmeyen bir muhalefet partisinin bulunduğunu yavaş fark etti. Zaten bunu fark etmesinden sonra da Anadolu Ajansı bültenlerinden ve radyodan DP’nin teşkilatlanmasıyla ilgili haberler kayboldu. Ajans ve radyo Falih Rıfki Atay’ın gittikçe artan hırçın, sert hücumlarını veriyordu”²⁵.

Bu sert ve hırçın tavır yalnızca Falih Rıfki Atay’la sınırlı kalmadı. Siyasi ortam gerginleşince, Nihat Erim “demokrasinin üzerine bir şal örtmek”ten bahsedecek²⁶; DP’nin “zararlı” propagandalarının ülkeyi anarşiye sürükleyeceğinden çekinen İnönü kurmaylarına “Yaptığımız bir tecrübedir. Muvaffak olursak ne ala. Olmazsa vazgeçer, birkaç sene eski usulle gideriz. Sonra yeniden tecrübe ederiz”²⁷ diyecekti.

CHP işin ciddiyetini fark ettikten sonra “kötü gidişe dur diyebilmek için” bir takım tedbirlere yöneldi. Bu “tedbirler” in ilki normalde 1946 Eylülünde yapılması gereken belediye seçimlerini aynı yılın Mayısına; 1947 Martında yapılması gereken milletvekili genel seçimlerini de 1946 Temmuzuna almak olmuştur. Bu baskın seçimlerle, kurulmasının üzerinden yedi ay geçen ve en büyük muhalefet partisi olarak algılanan Demokrat Parti, henüz örgütlenme aşamasındayken seçime girmek zorunda bırakılacak, böylece dört yıl daha sürebilecek “meşru” bir iktidar dönemi elde edilmeye çalışılacaktı.

22 Metin Toker, *a.g.e.*, s.100.

23 *A.g.e.*, s.84.

24 Celal Bayar, Nisan 1946’da bazı vali ve kaymakamların birtakım usulsüzlük, baskı ve tehditlerle DP’nin örgütlenmesinin önlenmeye çalışıldığından şikâyet ediyor, hükümetin gereken tedbirleri almakta hassas davrandığını sözlerine ekliyordu: *Tasvir*, 23 Nisan 1946.

25 Metin Toker, *a.g.e.*, s.89.

26 Nihat Erim, “Demokrasi gaye midir vasıtamıdır”, *Ulus*, 30 Mayıs 1946.

27 Aktaran: Metin Toker, *a.g.e.*, s.91.

Seçimleri öne almak için fırsat kollayan CHP, bu fırsatı basın aracılığıyla yakaladı. 23 Nisan 1946'da Tasvir gazetesinde "Celal Bayar'la Mühim bir Mülakat" başlığıyla yayınlanan söyleşinin bir bölümünde Bayar; "Seçimler önümüzdeki seneden evvel de yapılacak olsa, yukarıda işaret ettiğim şartlar yerine gelmiş ise, derhal iştirak edebilecek vaziyetteyiz" diyordu.

Bayar'ın yukarıda işaret ettiğim dediği şartlar; seçimlerin tek dereceli olması ve resmi makamların bir müdahalesi olmadan tam dürüstlikle yapılabilmesi için düzenlemelerin yapılmasıydı. Bayar ayrıca partide kesin bir karar alınmamış olmasına rağmen, mahalli seçimler olması ve teşkilatların da istekli olması sebebiyle, örgütlerin kurulmuş olduğu yerlerde belediye seçimlerine girmek istediklerini ve girebilecek durumda olduklarını söylüyordu²⁸.

Bu sözleri fırsat bilen CHP yönetimi alelacele bir kurultay çağrısı yaptı²⁹. Aynı gün, Başbakan Şükrü Saraçoğlu meclis grubunda, kurultay gündeminin önemli maddelerinden birinin belediye seçimlerinin öne alınması olduğunu açıkladı³⁰.

Bir sonraki gün Falih Rıfki Atay'ın Ulus'taki yazısının başlığı "Yeni Seçimlere Doğru" idi. Atay kurultay gündemi hakkında bilgi verdikten sonra, belediye seçimlerinin öne alınması konusunda "Burada akla gelebilecek sual, muhalefet partilerinin hazır olup olmadıklarıdır. Demokrat Parti lideri Sayın Celal Bayar'ın Tasvir gazetesinin 23 Nisan tarihli sayısında çıkan demeci, hiç kimsenin bu sual üzerinde oynamasına müsaade etmeyecek kadar açıktır" diyordu³¹.

Bayar'ın söz konusu söyleşide ileri sürdüğü şartların kurultay kararlarıyla gerçekleşeceğini savunan Atay, ülkedeki istikrar ve meşruiyetin sağlanması açısından seçimlerin öne alınması gerektiğine de vurgu yapıyordu³².

Ülkenin CHP tarafından bir anda seçim atmosferine sokulmaya çalışılması, DP'de şok etkisi yarattı. Bayar hemen, Tasvir'deki mülakatı yapan Ziyad Ebüzziya'yı telefonla arayarak bir açıklama yapması konusunda uyardı. Ebüzziya "derhal" bir yazı ile gelişmelere açıklık getirmeye çalıştı. Buna göre; mülakat sırasında Bayar'ın "Değil umumi seçim, hatta belediye intihaplarının bile ne kadar erken olsa yine üç aydan evvel yapılması gayri tabiidir" sözlerinin yayımlanmamış olması, yanlış anlaşılmalara yol açmıştı³³.

Ebüzziya, her ne kadar yanlış anlaşılmayı "derhal" düzelttiğini söylese de Falih Rıfki Atay çoktan seçim havasına girmişti bile. Tasvir'de "derhal" yapılan açıklamanın yayımlandığı gün Falih Rıfki; "Seçimlere Girerken" başlıklı yazısında CHP'lileri seçim sürecinde ortaya çıkabilecek "tahrik ve iftiralar" karşısında soğukkanlı davranmaları konusunda uyarıyordu³⁴.

28 Tasvir, 23 Nisan 1946.

29 İsmet İnönü imzasıyla yayımlanan çağrı metni için bkz. Ulus, 26 Nisan 1946.

30 Ulus, 27 Nisan 1946.

31 Falih Rıfki Atay, "Yeni Seçimlere Doğru", Ulus, 27 Nisan 1946.

32 Ulus, 27 Nisan 1946.

33 Ziyad Ebüzziya, "Yeni seçimlerin arifesinde-Bir hususu derhal açıklamak mecburiyetini hissediyorum", Tasvir, 28 Nisan 1946.

34 Falih Rıfki Atay, "Seçimlere Girerken", Ulus, 28 Nisan 1946.

Muhalefetin ilk tepkisi MKP lideri Nuri Demirağ'dan geldi. Demirağ, muhalefetin henüz örgütlenmeden, iktidar tarafından bir emrivakiyle karşı karşıya bırakıldığını söylüyordu³⁵. Cevap bir gün sonra Falih Fıfık Atay'dan geldi. Atay Ulus'ta; bir yıl boyunca CHP'ye karşı bütün savaşların tek parolasının seçimin en kısa sürede yenilenmesi olduğunu hatta bu iddiaların henüz muhalefet partileri yokken ortaya atıldığını söylüyordu³⁶.

DP'nin ilk somut tepkisi ise 29 Nisan'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Belediye Seçim Kanunu'nun müzakereleri sırasında görüldü. Tasarının görüşülmesi sırasında DP adına söz alan Adnan Menderes muhalefetin örgütlenmesi aşamasında seçimlerin öne değil geriye alınması gerektiğini ileri sürdü. Fikirlerini İnönü'nün 1 Kasım 1945'teki Meclis açılış nutkuna bağlayan Menderes, CHP dışındaki diğer partilerin ve basının baskı altında olduğunu, gereken tedbirler alınıp, kanunlar değiştirilmedikçe seçimlerin yapılmasının demokrasiyi sağlayamayacağını söylüyordu. İnönü'nün nutkunun da bu fikirleri açıkça ifade etmiş olduğunu ve tasarının İnönü'nün sözleriyle taban tabana zıt olduğunu söylüyordu. Menderes kürsüden inmeden önce son hükmünü de şöyle veriyordu: "Bu duruma göre tasarının tek parti idaresinin idamesi maksadıyla hazırlanmış olduğuna hükmetmek zarureti vardır... Seçimlerin acele ve ani olarak kanuni müddetten bir hayli öne alınması için ileri sürülen sebepler varit değildir"³⁷.

Ne var ki Menderes'in sözleri sonucu değiştirmede. Tasarı 3'e karşı 450 oyla kabul edildi³⁸. Belediye Kanunu'nda yapılan değişikliklerle belediye seçimleri öne alınıyor, oyların gizli atılmasıyla ilgili herhangi bir düzenleme ise yapılmıyordu³⁹.

Belediye seçimlerinin erkene alınmasından sonra CHP yanlısı gazeteler yoğun bir propaganda dönemine girdi. Muhalefetin yeni durum karşısında ne yapacağı ise merak konusuydu. Ancak muhalefet partilerinin cevabı hemen gelmedi. Önce her parti kendi içinde değerlendirmeler yaptı. Sonunda 8 Mayıs'ta DP, 9 Mayıs'ta da MKP beklenen açıklamayı basına yaptılar.

DP, belediye seçimlerine katılmayacağını ilan ediyor, milletvekilli genel seçimlerine katılmak için de İnönü'nün 1 Kasım 1945'teki meclis açılış nutkundaki vaatlerin yerine getirilmesini şart koşuyordu⁴⁰.

Bu karar karşısında Ahmet Emin Yalman Vatan'daki köşesinde, DP'nin kararını desteklerken⁴¹, Falih Rıfık Atay Ulus'ta; "Taktik basittir ve şundan ibarettir: Demokrat Parti teşkilat kurabildiği yerlerde dahi ne belediye, ne de meclis seçimlerini kazanamayacağını görmüştür; kendini ortaya atsaydı, bütün memlekette bugünkü iktidara karşı umumi bir hoşnutsuzluk olduğu hakkındaki iddiasını bizzat yalanlamış olacaktı..." diyordu⁴². Tasvir'de Cihad Baban ise DP'nin haklı olup olmadığına halkın karar vereceğini belirterek, bunun da seçimlere katılım oranlarıyla belli olacağını söylü-

35 Tasvir, 28 Nisan 1946; Ulus, 29 Nisan 1946.

36 Falih Rıfık Atay, "Hep İstedikleri Bu değil miydi?", Ulus, 29 Nisan 1946.

37 T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 30 Nisan 1946, Dönem VII, Birleşim: 45; Tasvir, 30 Nisan 1946.

38 T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 30 Nisan 1946, Dönem VII, Birleşim: 45; Tasvir, 30 Nisan 1946.

39 Belediye Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında Kanun: Düstur, Üçüncü Tertip, XXVII, s.1056.

40 Ulus, 9 Mayıs 1946; Cumhuriyet, 9 Mayıs 1946.

41 Ahmet Emin Yalman, "Demokrat Parti Karar Verdi", Vatan, 9 Mayıs 1946.

42 Falih Rıfık Atay, "Demokrat Parti'nin Tamimi Üzerine", Ulus, 10 Mayıs 1946.

yordu⁴³. Gerçekten de o günden sonra belediye seçimlerindeki en büyük çekişme “seçimlere katılım ve oy kullanma oranları”nda düğümlenecekti.

DP'nin seçimlere girmeme kararı CHP'de şok etkisi yaratırken, olumlu haber Milli Kalkınma Partisi'nden geldi. MKP yayınladığı tebliğde, emrivakiden şikâyetçi olsa da, seçimlere gireceğini ilan ediyordu⁴⁴.

2.2. İnönü'nün Yurt Gezisi ve CHP'nin Olağanüstü Kurultayı

Muhalefet cephesinde bu gelişmeler olurken CHP başka ataklar peşindeydi. Bir yandan CHP'nin olağanüstü kurultay hazırlıkları sürdürülüyor, diğer yandan da baskın bir genel seçime zemin hazırlanıyordu. Mayıs başında Eskişehir, Kütahya, Afyon, Akşehir, Konya, Niğde'yi kapsayan bir yurt gezisine çıkan İnönü; halkı yakında yapılacak olan “büyük seçim”e katılmaya davet etti. İnönü gezisinin bir durağında şöyle diyordu:

“... Memleket idaresini ve politikasını içerde ve dışarda kararlı bir hale getirmek için yeni büyük seçimlere karar verdik dünya vaziyeti kararsız ve karanlık olarak uzun bir sürünceme devrine girmiş görünüyor. Bu devrede Türkiye'nin politikası hangi istikamette ve anlayışta olduğunun içerde ve dışarda açık bir surette belli olması lazımdır. Buna, memleketin menfaatleri bakımından ihtiyaç gördük”⁴⁵

“Büyük Seçim” in ne anlama geldiği basın ve muhalefet tarafından çok çabuk anlaşılıyordu. İnönü milletvekili genel seçimlerinden söz ediyordu⁴⁶. Gerçi bu çok büyük bir sürpriz sayılmazdı. Çünkü gazeteler genel seçimlerin Temmuz veya Ağustos'ta yapılmasının muhtemel olduğunu yazıyordu⁴⁷. Ancak bu ilk defa devletin ve CHP'nin en yetkili ağzından telaffuz ediliyor ve muhalefette ikinci bir şok yaratıyordu.

İnönü olağanüstü kurultaya katılmak üzere Ankara'ya dönerken, DP belediye seçimlerine katılmayacağını açıklamıştı. Bu yüzden gözler 10-11 Mayıs tarihlerinde yapılacak olan CHP'nin olağanüstü kurultayına çevrildi. Dikkatler İnönü'nün üzerindeydi. Kurultay adeta devlet-parti bütünleşmesini simgeler biçimde TBMM genel kurul salonunda yapıldı ve oturumlar radyodan yayınlandı⁴⁸. Kurultayın ilk gününe İnönü'nün uzun konuşması damgasını vurdu. İnönü konuşmasında belediye ve milletvekilleri seçimlerinin öne alınmasının sebeplerini, DP'nin seçimlere girmeme kararı ve dış ilişkiler hakkındaki fikirlerini açıklıyor, DP'ye aba altından sopa gösteriyordu:

“Şüphe etmek istemem ki, şimdiye kadar kurulmuş olan partiler, seçime parti olarak gireceklerdir... Millet iradesinin açık bir surette belli olması için, bu

43 Cihad Baban, “Demokrat Parti'nin Durumu”, *Tasvir*, 10 Mayıs 1946.

44 *Ulus*, 10 Mayıs 1946; *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1946.

45 *Tasvir*, 6 Mayıs 1946.

46 Gezinin seyri ve İnönü'nün sözlerinin yankıları hakkında bkz.: *Ulus*, s.s.4-5,7,9 Mayıs 1946; *Tasvir*, 4,6-7 Mayıs 1946; Metin Toker, *a.g.e.*, s.101; Nadir Nadi, “Seçimlere dair birkaç söz”, *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1946; Ahmet Emin Yalman, “Türk Vatandaşı vazife başına”, *Vatan*, 5 Mayıs 1946; Ziyad Ebüzziya, “Cumhurbaşkanının Seçim Gezisi”, *Tasvir*, 7 Mayıs 1946.

47 Örnek olarak bkz. *Tasvir*, 1 Mayıs 1946.

48 *Ulus*, 10 Mayıs 1946.

kadar dikkat gösterdiğimiz halde, partilerin veya bağımsız olanların, bir bahane bularak seçime girmekten kaçınmalarını farzetmek istemem. Son zamanlarda, bazı memleketlerde, seçime iştirak etmemek taktiği görülmüştür⁴⁹. Bunun manası, yabancı devletlere karşı memleketin iç idaresini itham etmektir. Kendi iç idare-mizi yabancı devletlere karşı kötülemek teşebbüsünü, Türkiye denilen memlekette vatandaşların hoş görmeyeceklerine eminim”⁵⁰

İnönü'nün konuşmasından sonra kurultay birtakım liberal değişiklikler yaparak, DP'nin liberal parti programını etkisiz bırakma çabasına girdi. Parti programında yapılan değişikliklerle tek dereceli seçim ve sınıf esasına dayalı cemiyet kurmaya izin verilmesi benimseniyor; parti tüzüğündeki değişikliklerle de “Değişmez Genel Başkan” ifadesinin yerine “Genel Başkan” ifadesi getiriliyordu. Kurultay; İsmet İnönü'nün oy birliğiyle genel başkanlığa yeniden seçilmesi ile de çalışmalarını tamamlıyordu⁵¹.

3. Belediye Seçimleri Döneminde Basın

3.1. Basının Durumu ve Tavrı

Belediye seçimleri döneminde Basın Kanunu'nun 50.maddesi⁵² ile basının kalbi İstanbul da dâhil olmak üzere 6 ili kapsayan sıkıyönetim uygulaması hala yürürlükteydi⁵³. Her ikisi de basının üzerinde “Demokles'in Kılıcı” gibi sallanan bu kanunlar pratikte ise uygulanmıyordu. Ülkede basın özgürlüğü açısından ikircikli bir durum söz konusuydu. Kanunları göz önünde bulunduranlar “Ülkede basın özgürlüğü yoktur” derken, uygulamaya bakanlar “Sınırsız bir basın özgürlüğü vardır” fikrini savunabiliyorlardı⁵⁴.

Bir yandan gazeteler mevzuatla uygulama arasında bu ikircikli durumu yaşarken, diğer yandan gazetecilerle DP arasında sıcak ilişkiler geliyor, CHP yöneticileri bürokrat tavırlarıyla itici bir hal alıyorlardı⁵⁵.

Belediye seçimleri döneminde günlük konuların dışında, işlenen konuların ağırlığını II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan dış siyasi gelişmeler ve doğal olarak da seçimler oluşturmuştur. Tüm gazeteler seçime yoğun ilgi göstermiş, yılın ilk günlerindeki, Rusya'nın talepleri ve bunlara gösterilen tepkileri içeren haber ve yorumların yerini, seçim atmosferine girildikçe iç siyasi haberler ve seçimler almıştır.

49 Örneğin Yunanistan'da yapılan seçimlerde, komünistler seçimleri boykot etmiş, çıkan olaylarda ölüm ve yaralanmalar meydana gelmişti: *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1946.

50 *Ulus*, 11 Mayıs 1946.

51 *Ulus*, 12 Mayıs 1946; Cemil Koçak bu kurultayda Türkiye'de Milli Şef döneminin biçimsel olarak sona erdiğini, buna rağmen “Milli Şef”liğin ancak bir süreç içinde, belirli bir dönemde yavaş yavaş ortadan kalktığını belirtmektedir: Cemil Koçak, *a.g.e.*, s.380.

52 Hükümete gazete kapatma yetkisi veren 50. maddeyi de içeren 8 Ağustos 1931 tarihli Matbuat Kanunu için bkz. *Düstur*, Üçüncü Tertip, XII, İkinci Basılış, Matbuat Kanunu, s.376.

53 Söz konusu altı il İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli'di. Bkz. *Düstur*, Üçüncü Tertip, XXVII, Altı İlde ilan edilmiş olan Sıkıyönetimin altı ay daha uzatılması hakkında Kamutay Kararı, s.1086.

54 Ziyad Ebüzziya, “Yine O Dert”, *Tasvir*, 23 Mayıs 1946.

55 Metin Toker, *a.g.e.*, s.s.86-88.

Bu dönemde özellikle CHP sözcüsü gazetelerde yoğun bir propaganda bombardımanına girilmiştir. Söz konusu gazetelerin köşe yazarları, DP'ye karşı ağır yazılar yazıyorlardı. Sayfalarda DP'nin iddia ve davranışlarına verilen cevaplar ile karşı propagandalara bol bol yer ayrılıyordu. Bu cephenin en ateşli yazarı Falih Rifki Atay'dı. Atay, Ulus'ta özellikle DP ve muhalif basına yükleniyordu. Bir yazısında açıkça DP'yi Moskova'yla aynı doğrultuda çalışmakla suçlayan Atay⁵⁶, Sovyetlerin ve komünizmin en büyük düşman kabul edildiği bir ortamda muhalifleri düşmanlarla işbirliği yapmakla suçluyordu. Aslında bu tutum sadece Atay'a has değildi.

Sovyetlerin Türkiye'den toprak talep ettiği ve antikomünizmin tavan yaptığı günlerde bu tavır CHP'nin militan kanadı tarafından benimsenmiş, propaganda malzemesi olarak sık sık gündeme getirilir olmuştur⁵⁷.

Metin Toker'in, bu konuda verdiği bilgiye göre:

"Bu, 'Moskovacılık' suçlaması demokrasi tarihimizde ilk defa, CHP militanları tarafından DP'ye karşı icat edildi. Bunların nazarında DP Moskova'nın emrindeydi. Hatta yeni partinin Ruslardan para aldığı iddia edecek kadar ileri gittiler... Aslına bakılırsa Moskova radyosunun yayınları böyle bir şüpheye yer verecek şekilde düzenleniyordu"⁵⁸.

Belediye seçimleri döneminde DP yanlısı gazeteler ise daha temkinli hareket ediyorlardı. Ne de olsa uzun süren bir tek parti alışkanlığı vardı ve onun karşısında muhalif olarak ortaya atılmak da adımları daha dikkatli atmaya gerektiriyordu. Yine de bu partiler Demokrat Parti ile ilgili olumlu haberleri daha ön plana çıkararak tavrılarını belli ediyorlardı.

Seçimler yaklaştıkça Demokrat Parti, İnönü'nün aynı anda hem Cumhurbaşkanı hem de CHP Genel Başkanı olmasını eleştirmeye başlamıştı. Buna paralel olarak aynı konu gazetelerin sütunlarını da işgal etmeye başladı. Nihat Erim mayıs ortasında yazdığı iki yazıda bu durumun devlet ahengi açısından zorunlu olduğunu ve cumhurbaşkanının partiler karşısındaki tarafsızlığına gölge düşürmeyeceğini savunuyordu⁵⁹.

CHP sözcüleri genellikle demokratların söz ve davranışları hakkında yazarken, muhalif basında seçimlerin dürüst ve demokratik bir şekilde yapılabilmesi için farklı konuların işlendiği yazılar dikkat çekiyordu. Örneğin Tasvir gazetesinde Sadri Maksudi [Arsal] "gizli oy" ilkesine vurgu yaparken⁶⁰, Ziyad Ebüzziya muhtar seçimlerinin de yenilenmesini ve böylece yapılacak seçimlerde hiç olmazsa muhtarların tarafsızlığının sağlanması gerektiğini ileri sürüyordu⁶¹.

CHP sözcüsü gazeteler partiyi desteklediklerini açıkça ifade eden yazılar yazarken muhalif basın bunu açıkça söylemiyor, tarafsız olduklarını sürekli vurguluyorlardı⁶². Yine bu dönemle ilgili olarak gazeteler arası transferlerin de

56 Falih Rifki Atay, "Basiret Sahipleri dört gözle ibret alsınlar", *Ulus*, 15 Mayıs 1946.

57 Bu tarz propaganda sebebiyle DP, Yozgat Valisi'ne dava açmıştı: *Tasvir*, 21 Mayıs 1946.

58 Metin Toker, *a.g.e.*, s.108; Moskova radyosunun yayınları hakkında bkz. Ziyad Ebüzziya, "Moskova'nın Hezeyanları", *Tasvir*, 16 Mayıs 1946.

59 Nihat Erim, "Devlet Başkanı ve Parti Başkanı", *Ulus*, 14 Mayıs 1946; Nihat Erim, "Gene o mesele", *Ulus*, 16 Mayıs 1946.

60 Sadri Maksudi, "Demokratik seçim usulünün beş mühim esası", *Tasvir*, 5 Mayıs 1946.

61 Ziyad Ebüzziya, "Muhtar Seçimlerini yenilemek zaruridir", *Tasvir*, 20 Mayıs 1946.

62 Örnek olarak bkz.: *Tasvir*, 30 Nisan 1946.

yaşandığı dikkat çekmektedir. Örneğin, CHP yanlısı Peyami Safa muhalif bir gazete olan *Tasvir*'den Vakıf'e, DP yanlısı Mümtaz Faik Fenik de *Ulus*'tan *Vatan*'a transfer olmuştur.

Bu dönemde gazetelerin, seçim faaliyetlerini takip etmek için Anadolu'nun çeşitli yerlerine muhabirler göndermeleri basın bu seçime ne kadar ilgi gösterdiğinin bir başka göstergesidir.

3.2. Falih Rıfki Atay'a Tepkiler

Bu dönemin en sert yazılarını hiç kuşkusuz Falih Rıfki Atay yazıyordu. Falih Rıfki yazılarında muhalefete özellikle de Demokrat Parti'ye karşı ağır ithamlarda bulunuyordu. Hatta bu tavrı milletvekili seçimleri öncesinde son haddine varacak ve "*Demokrat Parti, parti olmaktan çıkmıştır. Bu bir bozguncular hareketidir*" diyecekti⁶³.

Falih Rıfki, yazılarında sadece DP'ye değil muhalif basına da çatıyordu. Hatta bir yazısında muhalif basını hedef göstermekten de çekinmedi, Atay söz konusu yazısında şöyle diyordu:

*"Hala sıkıyönetim altında bulunan İstanbul şehrindeki gazetelerden hangisi, geçen yıldan beri en aşırı yayınlarından dolayı kovuşturulmaya uğramıştır? Saldırmadık ne Meclis, ne Hükümet, ne Parti, hiçbir şey bırakmayan, geçen seneden beri otorite adına ne varsa yıkmak isteyen bu gazetelerin, sıkıyönetim rejimine bağlı ve her türlü kışkırtmalar için te-tikte olmamız lazım gelen bir şehirde çıkmakta olduğuna inanmak imkânı var mıdır?"*⁶⁴.

*Atay'ın bu yazısı gazetecilerin sabrını taşıran son damla oldu. İstanbul ve Ankara'da pek çok gazeteci bu yazıya tepki göstererek Falih Rıfki'nin Basın Birliği'nden çıkarılması ve hakkında mahkemeye müracaat edilmesi için merkez haysiyet divanına sunulmak üzere imza topladılar*⁶⁵.

Metin Toker o günlerin Falih Rıfki Atay'ını "*Ankara'dan hiç ayrılmamış, hep şef dizinde kalmış, milleti ve memleketi asla tanımayan CHP sözcüsü*" olarak betimlemekte ve Atay'ın CHP'ye karşı sempati yerine bir soğukluk oluşturduğunu belirtmektedir⁶⁶.

4. Propaganda Faaliyetleri

Demokrat Parti'nin seçimlere girmeyeceğini açıklamasından sonra seçimin sonucu da belli olmuştu. MKP'nin CHP'ye karşı şansı yoktu. Bu karardan sonra propagandaların ana konusu "*seçime katılım*" olacaktı. Çünkü Demokrat Parti seçimi protesto ediyor ve sandığa gitmiyordu. Vatandaşların da sandık başına gitmemesi DP'ye destek vermek olarak görülecekti. Basının da faal olarak katıldığı propaganda çalışmalarının belkemiğini de bu konu oluşturuyordu. Propagandalar, seçim günü propaganda konusunda herhangi bir kısıtlama olmadığı için son ana kadar devam etmiştir.

63 Falih Rıfki Atay, "Seçime nasıl gidiyoruz", *Ulus*, 4 Temmuz 1946.

64 Falih Rıfki Atay, "Basiret Sahipleri Dört Gözle İbret Alsınlar", *Ulus*, 15 Mayıs 1946.

65 *Tasvir*, 22 Mayıs 1946; *Vatan*, 24 Mayıs 1946; *Vatan* gazetesi Yüksek Haysiyet Divanı'na yapılan başvuruda imzası bulunan gazetecileri tek tek yazmıştı: *Vatan*, 23 Mayıs 1946.

66 Metin Toker, *a.g.e.*, s.117,122; Orhan Cemal Fersoy ise en sert yazıları Falih Rıfki tarafından yazılan *Ulus* gazetesinin seçim döneminde ellerden atılmaya başlandığını belirtmektedir: Orhan Cemal Fersoy, *a.g.e.*, s.153.

4.1. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Etkinlikleri

CHP, belediye seçimlerini, dış dünyaya demokratik olgunluğun ispatlanacağı bir sınavmış gibi göstererek halkı oy vermeye çağırıyordu. İsmet İnönü 19 Mayıs Bayramı sebebiyle radyoda yaptığı konuşmada "Bütün dünya milletlerinin birbirini gözlediği bu zamanda, Türklerin oy sandıkları başında, milli vazifelerini ne kadar hevesle yaptıklarının meydana çıkması, varlığımız için büyük meseledir" diyordu⁶⁷. Yine İstanbul'da belediye, halkın seçimlere katılımını sağlamak için mahalle muhtarları aracılığıyla her seçmene davetiye göndermeyi kararlaştırmış memurlara da seçimlere katılmaları konusunda genelge yayınlanmıştı⁶⁸.

CHP'nin Çağaloğlu'ndaki merkez binasında İstanbul Bölge Müfettişi Alaettin Tiritioğlu'nun başkanlığında toplanan partili gazeteciler yapılacak olan propaganda yayınları hakkında görüşmelerde bulunmuşlar, İstanbul'da sinemalarda filmler gösterilmesine, halkevlerinde ve meydanlarda kurulacak hoparlörler aracılığıyla propaganda yapılmasına karar vermişlerdi⁶⁹.

Ulus 14 Mayıs'tan itibaren yayınladığı ikişer tane küçük ilanla halkı kitlen halinde seçimlere katılmaya davet ediyor, CHP'nin duvarlara da yapıştırmış olduğu seçim afişlerinden bazılarını yayınlıyordu⁷⁰. CHP'nin belediye seçimlerinde kullandığı afişler tek tip değildi ve şehirlerin çeşitli yerlerinde duvarlara yapıştırılıyordu⁷¹.

CHP, Demokrat Parti'nin seçimlere girmemesine rağmen, yapılacak olan milletvekili seçimlerine hazırlık olmak üzere kendisine rakip olarak gördüğü DP'ye yüklenmiş ve belediye seçimleri döneminde de propagandalarını ona göre düzenlemiştir.

Ulus, milletvekili seçimleri döneminde de çok kullanacağı, DP'nin kamuoyundaki ilgisinin azaldığı ve parti teşkilatlarından istifalar yaşandığına dair haberleri yayınlamaya başlamıştı⁷². Bu arada, DP'nin komünist olduğu söylemi CHP'lilerle DP'lileri sık sık karşı karşıya getiriyordu⁷³. CHP'li gazeteler doğal olarak CHP'nin seçim faaliyetlerine sütunlarında ağırlıklı olarak yer vermiş, diğer partilerin faaliyetlerini ise ya hiç vermemiş ya da çok yüzeysel bir şekilde aktarmışlardır.

İsmet İnönü seçimler öncesinde Sivas, Erzincan, Kars, Erzurum, Trabzon ve Rize'yi kapsayan yeni bir yurt gezisine çıkmıştı. Seçim gününü de Kars'ta geçiriyordu. Ancak İnönü bu gezide belediye seçimlerinden çok milletvekili genel seçimlerine yönelik mesajlar vermiştir⁷⁴.

67 *Ulus*, 20 Mayıs 1946.

68 *Tasvir*, 15, 24 Mayıs 1946.

69 *Tasvir*, 15 Mayıs 1946.

70 *Ulus*, 14-18, 20-26 Mayıs 1946.

71 *Ulus*, 19 Mayıs 1946.

72 Benzer bir haber için bkz.: *Ulus*, 20 Mayıs 1946.

73 *Tasvir*, 21 Mayıs 1946.

74 *Ulus*, 25-26, 30 Mayıs 1946; 1,3 Haziran 1946; Akşam, 2-3 Haziran 1946.

4.2. Muhalefetin Etkinlikleri

DP'nin belediye seçimlerine katılmama kararından sonra seçimlerin en önemli görünen muhalif partisi Milli Kalkınma Partisi'ydi. Aslında kimse bu partiyi CHP'ye rakip olarak görmüyordu⁷⁵. Buna rağmen MKP belediye seçimleri döneminde renkli bir propaganda faaliyeti yürütmüştür.

Belediye seçimlerine karar verilmesinden sonra MKP propaganda faaliyetlerine hız vermiş, seçim gezisine uçakla çıkmak isteyen parti başkanı Nuri Demirağ'ın isteğinin hükümetçe reddedilmesi üzerine Demirağ başka araçlarla İzmir ve Bergama'ya seçim gezisi yapmıştır. Demirağ gezisinde; Devletçilik ilkesine yükleniyor, Basın Kanunu'nu eleştiriyor ve MKP'nin halkın, gençlerin, köylünün partisi olduğunu söylüyordu⁷⁶.

Anadolu'da 60 civarında şubesi bulunan⁷⁷ MKP'nin propagandalarının ağırlığını İstanbul oluşturuyordu. Parti seçim faaliyeti için yarım milyona yakın çeşitli cins afiş hazırlanmış, ayrıca çeşitli beyannameler bastırılmış ve bunları çeşitli yerlere yapıştırılmıştı⁷⁸. Partinin İstanbul'daki en önemli ve ilginç seçim vaadi ise seçimleri kazandığı takdirde Sarayburnu ile Üsküdar arasına bir köprü yaptırmak olmuş ve hazırladığı afişlerde de bu köprü'nün resimlerine yer vermiştir⁷⁹. Ayrıca yurdun çeşitli yerlerinde uçakla beyannameler dağıtmak için ulaştırma bakanlığından izin isteyen partinin bu izni aldığı anlaşılıyor⁸⁰. 18 Mayıs'ta Nuri Demirağ'ın uçakları tarafından İstanbul'un sekiz önemli meydanına (Eminönü, Sultanahmet, Beyazıt, Taksim, Beşiktaş, Üsküdar, Kadıköy) atılan propaganda kağıtlarıyla halk MKP adaylarına oy vermeye çağırılmış bu faaliyet seçim günü de dâhil olmak üzere devam etmiştir⁸¹.

Seçim sürecinde, muhalif basın da CHP'ye karşı doğrudan bir tavır almadan halkı seçimlere katılmaya çağırıyor fakat CHP'li gazetelerden farklı bir mesaj veriyordu. Tasvir ilanlarında, İstanbul'un çeşitli yerlerinde CHP üyelerinin oluşturduğu belediyenin yetersizliğini, pis yerleri, açıktan akan lağım sularını gösteren fotoğraflar yayınlıyor ve fotoğrafların üstündeki yazıda da şöyle diyordu:

"Vatandaş! İstanbulun iyi bir belediyeye kavuşmasını istiyorsan seçimlere iştirak et! Bu resimlere ibret ve dehşetle bak"⁸².

Vatan ve Cumhuriyet, sadece seçim öncesi gelişmeler hakkında haberler veriyorlar, ancak ilan vs. ile halkı seçimlere katılmaya teşvik eden ilanlar yayınlamıyorlardı. Muhalif basında genellikle muhalefeti övmek yerine CHP ile ilgili olumsuz haberler ise öne çıkarılıyordu. Örneğin; Eskişehir ve Adana'da CHP'nin aday listelerinin zayıf görüldüğü ve bu sebeple partiden istifa edenler olduğu haber veriliyordu⁸³.

75 Ziyad Ebüzziya, "En iyiyi seçelim", *Tasvir*, 25 Mayıs 1946.

76 Ercan Haytoğlu, *a.g.e.*, s.s.153-156.

77 *A.g.e.*, s.155.

78 *Tasvir*, 18 Mayıs 1946.

79 *Tasvir*, 18 Mayıs 1946; *Ulus*, 20 Mayıs 1946.

80 *Tasvir*, 15 Mayıs 1946.

81 *Tasvir*, 19 Mayıs 1946.

82 *Tasvir*, 25 Mayıs 1946; Başka bir örnekler için bkz.: *Tasvir*, 26 Mayıs 1946; *Tasvir*, 24 Mayıs 1946; *Tasvir*, 19 Mayıs 1946.

83 *Tasvir*, 25 Mayıs 1946.

CHP'nin ülkede demokrasinin yerleşmesi amacıyla seçmenleri serbestçe oy vermeye davet etmesi sebebiyle önem oluşturan bu seçimlere, seçmenler tarafından yeterince ilgi gösterilmediği belirtiliyordu. Bunun sebepleri olarak da CHP'nin en büyük rakibi DP'nin seçimlere girmemesi ve halkın senelerden beri zevk vermeyen, sonucu belli, adeta tayin denilebilecek bir seçime alışmış olması gösteriliyordu⁸⁴. Ayrıca bazı yerlerde kaymakam ve nahiye müdürlerinin çeşitli partilere mensup muhtarları azlederek ellerinden mühürlerini aldıkları gibi baskılar da gündeme getiriliyordu⁸⁵.

Demokrat Parti de seçimlere girmemesine rağmen gelişmeleri dikkatle izliyordu. Parti, seçim öncesinde yayınladığı bir beyanname; belediye seçimlerine oy kazandırmak ve katılım oranlarını yükseltmek amacıyla yapılan "baskı ve müdahalelerin" herkesin gözü önünde cereyan ettiğini söylemiş ve kurucu heyetlerine de bir genelge yayınlarak partinin sandık başlarında ve tasnif esnasında temsilci bulunduracağını bildirmiştir⁸⁶. DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner imzalı, İstanbul halkına hitaben yazılmış bir ilanla da DP'nin seçimlere katılmama kararında bir değişiklik olmadığını; ülkede "demokrat" adını taşıyan iki parti daha bulunduğu -Liberal Demokrat ve Sosyal Demokrat Partiler- için bir karışıklığa meydan vermemek üzere ilgililer uyarılmıştır⁸⁷.

5. Belediye Seçimlerinin Yapılması Ve Sonrası

5.1. Belediye Seçimlerinin Yapılması (26 Mayıs 1946)

Mayıs ayı Türkiye'de olduğu gibi birçok Avrupa ülkesinde de seçim ayıydı. Bu ay içerisinde Fransa, İtalya, Hollanda ve Çekoslavakya'da da seçimler yapılmaktaydı. Ayrıca Avrupa'daki seçimlerin bir kısmında komünistlerin seçimleri protesto ettikleri görülmüştü⁸⁸.

26 Mayıs Belediye Seçimleri, erkene alınması düşünülen milletvekili seçimlerinin provasıydı ve favorisi de CHP'ydı. DP seçimlere girmiyor MKP ise ciddiye alınmıyordu. Sonucu baştan bilinmesine rağmen yine de bu seçim çok partili hayata geçişin ilk seçimiydi ve asıl merak edilen ise kimin kazanacağı değil, seçimlere katılım oranlarının ne olacağıydı.

Seçim günü oy verme işlemi Türkiye'nin her yerinde sabah 8.00'den akşam 19.00'a kadar sürecek ve aynı gün bitirilecekti⁸⁹. Ankara'da seçim sandıklarının bulunduğu yerler özel olarak süslenmişti⁹⁰. Oyların atılmasına geçilmeden önce sandıkların boş olduğu seçim komisyonları tarafından halka gösterilmiş ve yine halkın önünde mühürlenerek oy atılmaya hazır olduğu bildirilmişti⁹¹.

Oy vermeye gelen vatandaşlar, önce seçmen defterlerinde ismini bulduyor ve kimliklerini ispatladıktan sonra isminin kenarını imzalayarak mühürlü oy zarfını alıyorlardı. Her sandık başında, bütün parti isimlerini gösteren listeler olduğu gibi, bağımsız adayların da isimleri vardı. İsteyenler partilerin hazırladığı

84 Ziyad Ebüzziya, "En iyiyi seçelim", *Tasvir*, 25 Mayıs 1945.

85 *Tasvir*, 22 Mayıs 1946.

86 *Akşam*, 19 Haziran 1946; *Tasvir*, 24 Mayıs 1946

87 *Tasvir*, 24 Mayıs 1946.

88 *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1946.

89 *Tasvir*, 26 Mayıs 1946.

90 *Ulus*, 26 Mayıs 1946.

91 *Akşam*, 26 Mayıs 1946.

listeleri gözden geçirerek, bunların arasından, belediye meclisi üyeliğine uygun görmediklerinin adını kalemle çizerek istediği kişilerin adını yazıyor veya boş bırakıyordu. Ya da partilerin hazırlamış olduğu bu listelerin dışında kendileri de yeni bir liste düzenleyebiliyorlardı. Daha sonra da oy pusulasını bu zarfın içine koyarak sandığa atıyorlardı⁹². Ancak oyların gizli kullanılmasıyla ilgili herhangi bir düzenleme yoktu.

Propaganda faaliyeti seçim gününde de devam ediyordu. Akşam gazetesi manşetinde “*Reyini CHP adaylarına ver*” diyor yayımlanan bir ilanla da CHP’nin geçmiş hizmetleri açıklanıyordu⁹³.

Aynı saatlerde, MKP’nin seçim bildirileri uçaklarla atılmaya devam ediyordu. Ancak Nuri Demirağ’a ait bu uçaklardan Nu. D. 9 uçağı saat 11 sularında Arnavutköy üzerinde motorunun bozulması sonucu, Zincirlikuyu sırtlarına zorunlu iniş yapmış, makinist yaralanmış, uçak hasara uğramış pilot da yara almadan kurtulmuştu⁹⁴.

Seçim günü Tasvir “*Vatandaş! Seçimlere iştirak et*” diyor ve belediye hizmetlerinin aksaklığını gösteren fotoğraflar yayınlamaya devam ediyordu⁹⁵. Vatan ise manşetinde sadece “*Belediye seçimi bugün yapılıyor*” demekle yetiniyordu⁹⁶. Cumhuriyet “*Belediye Seçimleri Bugün Yapılıyor*” manşetiyle çıkıyor, “*Bugünkü seçim daha ileri bir demokrasiye doğru ilk fiili adımımız olacaktır -Halkın bu günkü seçime iştiraki şarttır. Halk seçime iştirak etmezse seçim olmaz, seçim olmayınca da demokrasi olmaz*” diyordu⁹⁷.

Bazı kentlerde ise DP mensupları kapı kapı dolaşarak halkın seçime katılmaması için gayret sarfediyorlardı⁹⁸. Oy verme işleminin başlamasının üzerinden kısa bir süre geçmişti ki saat 11’de Milli Kalkınma Partisi bir toplantı yaparak İstanbul’un her yerinde müdahalelere ve güçlülere maruz bırakıldığı gerekçesiyle seçimi terk etmeye karar verildiğini ilan ederek parti adaylarını otomobillerle sandık başlarından toplattı⁹⁹. Partinin genel başkanı Nuri Demirağ bir bildiriyle İstanbul’daki baskıları kamuoyuna duyurdu ve partinin seçim sonuçlarını tanımayacağını ilan etti¹⁰⁰.

Akhisar’da seçimlere girmekten son anda vazgeçen MKP, seçim sırasında Giresun, Lüleburgaz ve Karabük gibi Anadolu kentlerinde de çekilmişti¹⁰¹. Seçim sonrasında MKP’nin 500 zabıt tuttuğu ve vilayete başvuracağı bildiriliyordu¹⁰².

92 Akşam, 26 Mayıs 1946.

93 Akşam, 26 Mayıs 1946.

94 Tasvir, 27 Mayıs 1946.

95 Tasvir, 26 Mayıs 1946.

96 Vatan, 26 Mayıs 1946.

97 Cumhuriyet, 26 Mayıs 1946.

98 Ullus, 27 Mayıs 1946.

99 Ullus, 27 Mayıs 1946; Tasvir, 27 Mayıs 1946.

100 Tasvir, 27 Mayıs 1946.

101 Ullus, 27 Mayıs 1946; Ercan Haytoğlu, a.g.e., s.s.173-174.

102 Tasvir, 27 Mayıs 1946; MKP’nin iddialarına rağmen İstanbul Vali ve Belediye Başkanı iddialar konusunda bir herhangi bir başvuru yapılmadığını bildiriyor ve MKP’yi bu konudaki iddiaları kendisine iletmeye davet ediyordu: Tasvir, 27 Mayıs 1946.

5.2. Belediye Seçimleri Sonrasında Basının Yorumları ve Tepkiler

Seçimler sonrasında en çok üzerinde durulan konular seçimlerin uygulanması ve katılım oranlarıydı. Bir gün sonra Vatan manşetten, vatandaşların çoğunun tek parti gidişine taraftar olmadığını söylüyor alt başlıkta da seçimlere katılım oranlarının düşük olması sebebiyle, adeta DP'nin zaferini ilan ediyordu¹⁰³.

Vatan'ın manşetini insafsızlıkla suçlayan Akşam, yaz mevsimi ve pazar tatili olmasına rağmen halkın hiç de azımsanmayacak oranda seçime katıldığını, Vatan'ın söz ettiği baskıların ise hiçbir somut olaya dayandırılmadığını söylüyordu¹⁰⁴.

Tasvir ise daha nesnel bir yaklaşım içindeydi. Tasvir, İstanbul'daki seçimlerde katılımın düşük olduğunu belirtiyor; baskı iddialarının genelleştirilemeyeceğini, münferit olarak kaldığını ve seçim sonuçlarını etkileyemeyeceğini söylüyordu. İstanbul'daki seçimlerde en takdire değer nokta olarak da sandık başındaki memurların bazı yerlerde tarafgirane tutumlarına karşılık, polislerin konuşmaktan bile kaçınarak sandık başlarında ve propaganda mahallerindeki tarafsızlıklarını muhafaza etmeleri gösteriliyordu. Ayrıca CHP'nin seçimlere iyi hazırlandığı, muhalif partilerin seçime iştirak edecek teşkilata sahip bulunmadıkları, çocukça bir heveskârlık yaparak seçime girdiklerinin görüldüğü belirtiliyordu¹⁰⁵.

Ulus, seçim haberlerini verirken katılım oranlarını özellikle vurguluyor, alınan ilk haberlere göre seçime katılımın memnunluk verici olduğu, halkın seçimlere büyük ilgi gösterdiği söyleniyor; katılımın az olduğu yerlerde, örneğin Adana'da, bunun sebebi olarak, mevsimin yaz olması bundan dolayı halkın büyük kısmının bağ ve bahçelerde, köylerinde olması vb. sebepler gösteriliyordu¹⁰⁶.

Tasvir'de Ziyad Ebüzziya seçimlere katılım oranının fena olmadığını belirttikten sonra seçimin aksaklıklarını şöyle dile getiriyordu:

"...hükümet lüzumsuz yere seçimleri öne almasaydı, halka serbest seçimin ne olduğunu anlatmak için kâfi zaman bulunsaydı, Halk Partisi tek başına denecek şekilde kalmasaydı elde edilecek iştirak nispeti çok daha parlak olurdu... Usulsüzlükler İstanbul'da pek az olmakla beraber Anadolu'nun bazı bölgelerinde hiç de azımsanacak derecede kalmamıştır... Bazı yerlerde vali, kaymakam, jandarma, belediye reisleri, halkı tazyik etmişler istedikleri listeleri sandıklara attırmışlar, şunun bunun yerine rey kullandırtmışlardır. Bu hareketin tek sebebi 25 sene devam eden tayin tarzındaki seçimin verdiği alışkanlıktır. 25 senenin kökleştirdiği adet haline getirdiği bir usulün tesirinden bir anda kurtulabilmenin imkânsızlığını takdir ediyoruz".

Buna rağmen yukarıdaki davranışları gösterenlerin cezalandırılması gerektiğini belirten Ebüzziya, aynı yazısında, milletvekili seçimlerinde de en çok eleştirilecek noktalardan biri olan açık oy verme konusuna şöyle temas ediyordu:

103 Vatan, 27 Mayıs 1946.

104 Akşam, 28 Mayıs 1946.

105 Tasvir, 27 Mayıs 1946.

106 Ulus, 27-28 Mayıs 1946; Ulus'un ilk bildirdiği katılım oranları şöyleydi: "İstanbul %54, İzmir (tasnif devam ediyor) %30, Manisa Merkez %80, Sivas %83, Adana (kesin değil) %53, Mersin (kesin değil) %43, Tarsus %70, Zonguldak (kesin değil) %80, Ankara %62; Ulus, 29 Mayıs 1946; Tasvir'in bildirdiği ilk katılım oranları ise İstanbul'da % 49.6, İzmir'de %22, Adana'da % 45, Balıkesir'de % 25, Aydın'da %50 idi: Tasvir, 27 Mayıs 1946.

"Pazar günkü büyük 'deneme'de seçicinin reyini vermeden evvel vicdanı ile başbaşa kalması lüzumunu belirtmiştir... Seçicinin de, parti mümessillerinin de en fazla şikâyet ettikleri husus, sandık başına gelen vatandaşa şu veya bu parti lehine yapılan propagandalardır... Milletvekili seçiminde bu halin tekerrür etmemesi için, sandık başında hiçbir parti listesinin bulunmaması, vatandaşın seçeceği namzedi rahat rahat yazabileceği hiç değilse bir kulübecik hazırlanmalıdır"¹⁰⁷.

Seçim sonrasında muhalif gazeteler seçimlerdeki olumsuzluklara ve MKP ile ilgili haberlere geniş yer ayırırken, CHP'li gazeteler seçimi bir zafer havasında yansıtıyor ve MKP ile ilgili haberler çok yüzeysel veriliyordu. Örneğin Ulus, MKP'nin seçimlerden çekilerek, seçimleri protesto etmesini ayrı bir başlık altında değil İstanbul seçim haberleri arasında birkaç satırla geçiştirirken, Tasvir bu haberi manşetten aktarıyordu¹⁰⁸.

Vatan "Vatandaşlar, seçimin dürüstlüğüyle cereyan etmemesinden müzdarip" di-yordu¹⁰⁹. Tasvir; Urfa, Osmaniye, Erzin, Merzifon, Çanakkale'de MKP adaylarının, Afyon'da ise aday olamamalarına rağmen DP mensuplarının seçimi kazandığını haber veriyordu¹¹⁰. Akşam ise Demokrat Parti'nin verdiği bu bilginin Afyon Valisi tarafından doğrulanmadığını ve tasnifin henüz bitmediğini söylüyordu¹¹¹. Ulus ise Salihli'de MKP'nin 5 liraya oy topladığını iddia ederek buna rağmen CHP'nin kazandığını açıklıyordu¹¹².

Görüldüğü üzere dönemin siyasi havası gazetelerin yayın politikaları üzerine yoğun bir şekilde yansımış, aynı olaylar üzerinde çok farklı haberler verilmiş, yorumlar yapılmıştır.

Seçimler sonrasında muhalefetin iddia ve şikâyetlerini dört başlık altında toplamak mümkündür:

- Seçimlere katılım oranı gayet düşüktür.
- Halk çeşitli baskılarla CHP'ye oy vermeye zorlanmıştır.
- Seçim komisyonları iktidar partisi lehine görevlerini suiistimal etmişlerdir.
- Oylar gizli verilmemiştir¹¹³.

Seçim sonrasında, MKP seçimleri protesto etmek ve feshini sağlamak için bir miting düzenlemek için vilayete başvuru yapmış, levha ve bayraklar hazırlanmış, vilayete yapılan başvuru sıkıyönetim komutanlığına bildirilmiş, ancak İçişleri Bakanlığı'na yapılan başvuruların karşılıksız kalmasıyla bu girişim sonuçsuz kalmıştır¹¹⁴. Tüm bu tartışmalar aslında seçime girmemiş olan DP'nin işine yarıyordu. Zira DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner seçimler hakkındaki şu değerlendirmeyi yapıyordu:

107 Ziyad Ebüzziya, "Seçimin aksaklıkları", *Tasvir*, 28 Mayıs 1946.

108 Karşılaştırınız: *Ulus*, 27 Mayıs 1946; *Tasvir*, 27 Mayıs 1946.

109 *Vatan*, 28 Mayıs 1946.

110 *Tasvir*, 28 Mayıs 1946; M.K.P. seçimlerin sonucunda Osmaniye, Ezine, Hatay'a bağlı Ürdün nahiyesinde ve Çanakkale'de Belediye seçimlerini ve Urfa Belediye Başkanlığı'nı kazanmıştı: Ercan Haytoğlu, a.g.e., s.169.

111 *Akşam*, 29 Mayıs 1946.

112 *Ulus*, 27 Mayıs 1946.

113 Nihat Erim, "Muhalefet mugatala mıdır?", *Ulus*, 1 Haziran 1946.

114 Ercan Haytoğlu, a.g.e., s.176; *Tasvir*, 29-31 Mayıs 1946; *Ulus*, 30 Mayıs 1946.

"Partimizin belediye intihabına iştirak etmemesi için ileri sürdüğü sebepler arasında vukuunu muhakkak gördüğümüz müdahaleler bugünkü intihap ile birer hakikat halinde istihale eylemiş bulunmaktadır. Müşahit olarak sandık başına gönderdiğimiz temsilcilerden henüz raporlar gelmemiş olmakla beraber telefon muhabereleleri ve telgraflardan alabildiğimiz haberlere göre yapılan intihabın millet iradesi ile bir münasebeti olmadığını göstermektedir"¹¹⁵.

Yapılan eleştiri ve itirazlara karşılık 30 Mayıs tarihli Ulus gazetesinde, Nihat Erim'in, kendisine "Şalcı Erim" lakabının takılmasına neden olacak, meşhur yazısı yayımlandı. Erim yazısında, tavrını sertleştirmiş ve aba altından sopayı da göstermişti:

"...sosyal bünyede derin rahatsızlıklar müşahade edildiğinde bunu gidermenin yolu, bir müddet için 'hürriyet ilahının üzerine bir şal örtmek' ve yukarıdan aşağı bir otorite tesis eylemektir... Demokrasi -veya başka herhangi bir idare tarzı- Türk milletinin iyiliğini ve refahını sağlayabildiği nisbette, ve yalnız o nisbette, değer verdiğimiz bir vasıttadır. Demokrasi, demagogların bazıca olduğu zaman ondan daha kötü bir sistem tasavvur edilemez"¹¹⁶.

Serbest Fırka olayıyla sürekli kıyaslamaların yapıldığı bir dönemde 'demokrasinin üzerine şal örtmek' hiç de yabana atılacak sözler değildi.

Belediye seçimleri hakkındaki iddialar sonunda TBMM gündeminde taşındı. TBMM'nin 31 Mayıs 1946 günü yapılan oturumunda Hikmet Bayur'un soru önergesi gündeme alınmıştı. Bayur soru önergesinde Ankara'da seçimlerin; halkın oy vermeye zorlanması sebebiyle serbest, oyların zarfa konulurken yalnız kalınacak bir bölme olmaması sebebiyle de gizli yapılmadığını belirtmiş ve İçişleri Bakanı'ndan sözlü cevap istemişti¹¹⁷. İçişleri Bakanı Hilmi Uran, cevabi konuşmasına seçimler hakkında bilgi vererek başladı. Uran o ana kadar kendilerine ulaşan katılım oranlarını¹¹⁸ vererek 61 ilden 44'ünde halkın seçime katılım oranının %50'nin üzerinde olduğunu, il merkezlerinin katılım oranı ortalamasının ise %64 olduğunu belirtiyor ve bunun, uygulanan sisteme alışık seçmenlerin bulunduğu İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerde bile seçimlere katılımın %60-75'i geçmediği göz önünde bulundurulduğunda iyi bir katılım olduğunu söylüyordu. Seçim sırasında vatandaşların oy vermek için sandık sandık dolaştığını, büyük bir vatandaş kütlesinin defterlerde adını bulamadığı için oy kullanmadığını, bu sorunlar olmasa katılımın daha yüksek olacağını söyleyip bu hatalardan dolayı vatandaşlardan özür diliyordu. Uran'a göre, hükümet seçimlerin her safhasında kanunları hâkim kılarak

115 *Tasvir*, 27 Mayıs 1946; Celal Bayar da kendisiyle yapılan bir röportajda, belediye seçimleri sonrasında DP'ye olan ilginin arttığını söylüyordu: *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1946.

116 Nihat Erim, "Demokrasi gaye midir vasıtamıdır", *Ulus*, 30 Mayıs 1946.

117 *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, 31 Mayıs 1946, Dönem VII, Birleşim: 57, s.239.

118 Uran'ın verdiği katılım oranları şöyleydi: "Afyon % 77, Ağrı % 84.4, Amasya %46, Ankara %41.5, Antalya %66.6, Aydın %52.2, Balıkesir % 32.5, Bilecik %78, Bingöl %68, Bitlis %98, Elazığ %57, Bolu %65, Burdur %55, Bursa %24, Çanakkale %48.5, Çankırı %48.7, Çoruh %97, Çorum %89.9, Denizli %61, Diyarbakır %81, Edirne %50, Manisa %34, Erzincan %78, Erzurum %95, Eskişehir %43, Gaziantep %70.8, Giresun %70, Gümüşhane %94, Hakkari %89, Hatay %26, İçel %43, Isparta %81.8, İstanbul %49.6, İzmir %24.5, Kars %94, Kastamonu %47, Kayseri %78, Kırklareli %58, Kırşehir %76, Kocaeli %58.6, Konya %52, Kütahya %70, Malatya %68, Maraş %46.2, Mardin %96, Muğla %31, Muş %71, Niğde %79, Ordu %83, Rize %63.5, Samsun %47, Seyhan %51, Siirt %48, Sinop %77, Sivas %83, Tekirdağ %71, Tokat %73, Trabzon %78, Van %75.8, Yozgat %64, Zonguldak %80": *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, 31 Mayıs 1946, Dönem VII, Birleşim: 57, s.240; DP 1954'de yayınladığı bir kitapçıkta, seçimlere seçmenlerin %10 veya %20 sinin girdiğini ve halkın bu hileli seçimleri boykot ettiğini ileri sürmüştür: *Seçim Hürriyeti-Dün ve Bugün*, Demokrat Parti yay. , Ankara, 1954, s.13.

bu imtihandan başarı ile çıkmıştı. Görevlilerin hatası olduysa bile “...bu hatalar, vatandaş hukukunu taziyik yolunda işlenmiş hatalar olmaktan ziyade vatandaş hukukuna müdahale olur, endişesiyle işlenmiş müsamaha hatalar[dı]”¹¹⁹.

Kendilerine yapılan kişisel 54, partiler adına da 19 şikâyet olduğunu¹²⁰ ve tahkikata başlandığını belirten İçişleri Bakanı, Hikmet Bayur’un iddialarına da şöyle cevap veriyordu:

“...seçimler umumi manzarasıyla her tarafta tam bir serbestlik ve tam bir sükunet içinde milletimize yakışan şuur ve vekar dairesinde cereyan etmiştir”¹²¹.

Tekrar söz alan Hikmet Bayur iddialarını örnekler vererek açıklamışsa da bir sonuca ulaşamamış, CHP açısından herhangi bir sorun kalmamıştı¹²². CHP’ye göre seçime katılım oranı kötü değildi. Yani DP amacına ulaşamamıştı.

Oysa İstanbul, Ankara, İzmir¹²³, Bursa gibi büyük şehirlerin de dâhil olduğu 17 kentte katılım oranı %50’nin altındaydı. Bursa’da %24, İzmir’de %24,5¹²⁴, Hatay’da %26, Muğla’da %31, Balıkesir’de % 32 olan katılım oranları DP’nin mesajının kitlelerce de paylaşıldığı izlenimini vermektedir. Ayrıca milletvekili seçimleri döneminde, baskı iddialarının en fazla gündeme geldiği kentler ile belediye seçimlerine katılımın az olduğu kentler çakışmaktadır.

Belediye seçimlerinden sonra iddialar muhalefet tarafından gündemde tutulmaya çalışılmış, DP yapılan müdahale, baskı ve yolsuzluklar hakkında bir broşür hazırlamış ancak CHP orali olmamıştır¹²⁵.

Sonuç

Türkiye, 1945 yılında çok partili siyasi sisteme geçerek, Tanzimat döneminden beri peşinde koşulan “Hürriyet İdeali”ne bir adım daha yaklaşmıştı. Bu adım, yalnız dış etkenlerin ya da muhalefetin mücadelesiyle değil aynı zamanda iktidardaki CHP’nin de katkısıyla gerçekleşti. CHP’nin –özellikle de İnönü’nün bu yaklaşımında Türk Devrimi’ni sürdürmek ve geliştirmek amacının yanında, “iktidarının meşru iradeye dayandığını ispatlamak” kaygısı da vardı. Nitekim kurulan muhalefet partileri özellikle de Demokrat Parti sempatiyle karşılandı.

Bu süreçte basın, yasal olmasa da siyasi atmosfer olarak kendini demokratik bir ortamda hissediyordu. II. Dünya Savaşı sonrasında basının üzerindeki ölü toprağı kalkmış, demokratik gelişmeler ve siyasi tartışmalar sık sık gündeme gelmeye başlamıştı. Artık “Tek Şef, Tek Parti” yönetimi sorgulanıyor, iktidara yönelik eleştiriler dillendirilebiliyordu.

CHP’nin başlangıçtaki yumuşak tavrı ise pek uzun sürmedi. Kurulan muhalefet partilerinin özellikle de DP’nin ciddi olarak iktidara talip olduğu ve böyle bir ihtimalin gerçekleşebileceği fark edildikten sonra işin rengi değişti. CHP, bir dönem

119 T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 31 Mayıs 1946, Dönem VII, Birleşim: 57, s.241.

120 Şikâyetlerden 2’si CHP’ye, 3’ü DP’ye, 14’ü de MKP’ye aitti.

121 TBMM Tutanak Dergisi, 31 Mayıs 1946, Dönem VII, Birleşim: 57, s.243.

122 A.g.e., s.s.243-245.

123 1946 yılı belediye seçimlerinin İzmir ayağı için bkz.: Hanife Kuru, “1946 Yılı İzmir Belediye Seçimleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, I/2, 1992, s.s.235-255.

124 Hanife Kuru İzmir’de seçime katılım oranını %30 olarak belirtmektedir: A.g.m., s.247.

125 Cumhuriyet, 25 Haziran 1946.

daha iktidarını sürdürebilmenin yollarını aramaya başladı. Bu amaçla, henüz muhalefet partileri örgütlenmelerini tamamlayamadan “*baskın seçimler*”e gidildi.

Baskın seçimler senaryosunun ilk halkasını belediye seçimlerinin öne alınması oluşturuyordu. Adeta oldubittiye getirilerek belediye seçimleri dört ay öne alındı. İkinci adımda ise 1947 Martı’nda yapılması gereken milletvekili genel seçimleri 1946 Temmuzuna alınacaktı.

Basında da artık saflar netleşmeye başlamıştı. Ulus, Vakit, Akşam, Tanin CHP’nin; Vatan, Tasvir, Yeni Sabah da muhalefetin sözcülüğünü yürütüyor, Cumhuriyet ise tarafsız ama ilgili bir yayın politikası uygulamaya çalışıyordu. Seçim atmosferine girildikçe basındaki tansiyon arttı. CHP sözcüsü gazeteler ve yazarlar, iktidara yaslanmanın verdiği güvenle muhalif parti ve gazetelere sert biçimde saldırıyordu. Bu cephede özellikle Ulus ve Falih Rıfki Atay ön saflarda yer alırken Anadolu Ajansı ve radyo da iktidarın sözcüsü haline getirilmişti. Muhalefet basın ise temkinliydi. Yine de bu gazeteler muhalif partilerin olumlu yönlerini ve etkinliklerini ön plana çıkararak tavırlarını belli ediyor, haber ve yorumlarında dolaylı olarak muhalefetin propagandalarını yapıyorlardı.

Demokrat Parti’nin belediye seçimlerine katılmama kararının ardından seçim sonuçları aslında belli olmuştu. Bu aşamadan sonra tartışmalar doğal olarak kimin kazanacağından çok, seçimlere katılım oranlarının ne olacağı konusuna endekslendi. Zira o günün koşullarında seçime katılmak CHP’yi, katılmamak ise DP’yi desteklemeyi ifade eder hale gelmişti.

Seçim günü Milli Kalkınma Partisi’nin, baskı ve yolsuzluk iddialarıyla pek çok yerde seçimlerden çekilmesi yeni tartışmalara neden oldu. Ayrıca “*Gizli oy, açık sayım*” ilkesi henüz geçerli olmadığından seçimin saygınlığına gölge düştü.

Seçimler sonrasında merakla beklenen katılım oranları, yaklaşmakta olan genel seçimlere dair ipuçları veriyordu. İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi büyük şehirlerin de dâhil olduğu 17 kentte katılım oranı %50’nin altında kalmıştı. Ancak CHP katılım oranlarından memnun görüldü. Meclis gündemine getirilen baskı ve yolsuzluk iddialarını da ciddiye almadı. DP ise bu iddiaları gündemde tutarak seçime katılmama kararında ne kadar haklı olduğunu vurguluyordu.

Bu seçimler, sonucu önceden bilinse de, yaklaşmakta olan genel seçimlerin bir provasıydı. Partiler propaganda stratejilerini “*büyük seçime*” endekslemiş, bunun ön hazırlığını da belediye seçimleri dönemine yapmışlardı. Nitekim daha belediye seçimlerinin tozu dumanı dağılmadan ülke yeni bir seçim atmosferine girdi. Asıl merak konusu da belediye seçimlerini protesto ederek seçime katılmayan Demokrat Parti’nin temmuz ayında yapılacak genel seçimlere katılıp katılmayacağıydı.

Bu seçimler aynı zamanda, 1945 sonrası yaşanan “*basın patlaması*”nın sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Nitekim söz konusu dönemde tirajlar artıyor, resmi ajans ve radyonun iktidar tekelinde kullanılması karşısında muhalif gazeteler daha çekici hale geliyordu. CHP sözcüsü yayınlar ise günden güne tiraj kaybedecek, bazıları kapanma noktasına geleceklerdi. Bu bakımdan 26 Mayıs Belediye Seçimleri, CHP’li yayınların sonunu hazırlayan zincirin ilk halkalarından biri olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

I- Resmi Kaynaklar

Düstur

TBMM Tutanak Dergisi

II- Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet.

Tanin

Tasvir

Ulus

Vatan

III- Kitap ve Makaleler

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, I, 1.baskı, İmge yay., İstanbul, 1995.

DÜNDAR, Can, *Köy Enstitüleri*, İmge yay., 3. baskı, Ankara, 2002.

FERSOY, Orhan Cemal, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, Mayataş yay., İstanbul, 1971.

HAYTOĞLU, Ercan, *Milli Kalkınma Partisi ve Siyasi Hayatı*, D.E.Ü. A.İ.İ.T.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1990.

İNCE, Erdal, "Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/13 (2006/Güz), 2008, s.s.59-78.

KOÇAK, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi(1938-1945)*, Yurt yay., Ankara, 1986.

KOLOĞLU, Orhan, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, 1.baskı, İletişim yay., İstanbul, 1992.

KURU, Hanife, "1946 Yılı İzmir Belediye Seçimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, I/2, 1992, s.s.235-255.

Seçim Hürriyeti-Dün ve Bugün, Demokrat Parti yay., Ankara, 1954.

SERTEL, M. Zekeriya, *Hatırladıklarım (1905-1950)*, İstanbul, 1968.

- TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları(1944-1973) Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Bilgi yay., 4.baskı, Ankara, 1998.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, Arba yay., 2. baskı, İstanbul, 1995.
- YEŞİL, Ahmet, *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, T.C. Kültür Bakanlığı yay., 2. baskı, Ankara, 2001.
- YETKİN, Çetin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*, 1. baskı, Altın Kitaplar yay., [ş.y.], 1983.